

19. Oikeudenkäynti

Tuomioistuimilla on mahdollisuus määrätä oikeudenkäynnin asiakirjoja salaisiksi, istunto saatetaan pitää suljettuna tai salata suullisen istunnon salassa pidettävä asiakirja tai tieto. Valvontaviranomaisen tekemän rikosilmoituksen julkisuus ja asiasta tiedottaminen määräytyvät vastaavien kriteerien pohjalta.

Tuomioistuin viranomaisena. Tuomioistuimet eivät täysin rinnastu muihin viranomaisiin. Oikeudenkäytön julkisuudella on kuitenkin tärkeä kontrollifunktio: Julkisuuslainsäädännön tulee mahdollistaa tapauskohtainen punninta julkisuusperiaatteelle vastaan puhuvia intressejä vastaan. (E OA 1906/2005)

Oikeudenkäynnin julkisuus. Oikeudenkäynnin lähtökohtana on yleisöjulkisuus, jolloin kenen tahansa on oikeus saada tietoja oikeudenkäynnistä. Mediajulkisuus palvelee yleisöjulkisuuden toteutumista. Käräjäoikeuden olisi pitänyt perustella päätöksensä asianosaisten kuulemisesta suljettuun oviin siten, että päätöksestä olisivat ilmenneet yksilöidysti ja punnitusti ne oikeudenkäynnin julkisuudesta annetut perusteet, joiden johdosta käsitellyt tapahtui suljettuun oviin. Ratkaisussa olisi pitänyt perustella missä määrin, miten ja kuinka todennäköisesti salassapito palvelisi tai haittaisi asianosaisten intressejä. Perustelemisen on tärkeää, koska toimittajilla tai muilla asian ulkopuolisilla ei ole oikeutta hakea muutosta käsittelyn julkisuudesta tehtyyn päätökseen. (EO A 3876/2007)

Istunnon julkisuus. Päätös asian käsittelemisestä suljettuun oviin tai määräys oikeudenkäyntiaineiston salassapidosta voidaan antaa vain tuomioistuimen istunnossa. Tällöin kyse on tuomioistuimen laillisen kokoonpanon kollegiaalisesta lainkäyttöratkaisusta, jota ei voi antaa enää istunnon päätyttyä. Tuomioistuimen on tehtävä istuntoon tai oikeudenkäyntiin liittyvästä asiakirjapyyntöstä yksittäinen päätös, mikäli tuomioistuin ei ole antanut salassapitomääräystä itse istunnossa. (EOA 1247/2004)

Suljetut ovet. Omaisten syvä järkytys ja henkiset kärsimykset eivät ole peruste oikeuden käynnille suljettuun oviin, sillä oikeudenkäynnin julkisuusperiaate ei rajoitu asianosaisten oikeudenturvanäkökohtiin. Päätöksen perusteluilla ei ole merkitystä asianosaisten oikeudenturvan kannalta, jos tuomioistuin on hyväksynyt asianosaisten vaatimuksen suljetusta käsittelystä, eivätkä muut asianosaiset ole sitä vastustaneet. Hovioikeuden on tehtävä salaamisesta erillinen päätös niiden asiakirjojen perusteella, joilla asiaa hovioikeudessa käsitellään, vaikka käräjäoikeus olisikin käsitellyt asiaa salaisena. Käräjäoikeus voi tehdä ratkaisun suljetusta käsittelystä, jos on odotettavissa, että sen aikana esitetään salassa pidettäväksi säädettyä tietoa. Tuomioistuimella on mahdollisuus olla määräämättä jutun oikeudenkäyntiaineistoa salassa pidettäväksi, jos salassa pidettävää aineistoa ei vastoin pyynnön esittäneen asianosaisten käsitystä kuitenkaan esitetä. Sen sijaan oikeudenkäyntiaineiston määräämisellä salassa pidettäväksi ei ehkä olisi julkittuun asianosalta enää merkitystä, mikäli asianosaisten pyyntöä ei noudatettaisi ja salassa pidettäväksi säädetty asia tulisi julki käsittelyssä. Tuomioistuin voi harkintavaltansa rajoissa määrätä käsittelyn kokonaan suljetuksi, mikäli salassa pidettävää tietoa ei voida selkeästi rajata. Tämä taas edelleen korostaa asianmukaisen perustelun tärkeyttä. (EOA 779/2001)

Sisäänhuudon laiminlyönti. Oikeudenkäynnin julkisuus voi vaarantua, jos oikeutta käydään ilman sisäänhuutoa eikä yleisöä oteta seuraamaan asian käsittelyä. Tapauksessa yleisöä ei otettu sisään ennen pelkäävän todistajan kuulemistä. Laissa ei ollut säännöstä, jonka mukaan pelkäävää todistajaa tulisi kuulla suljettuun oviin. (EOA 299/2000)

Poistaminen yleisöstä. Käräjätuomari oli rajoittanut oikeudenkäynnin julkisuutta määrätessään henkilön poistumaan oikeudenistunnosta ilman, että olisi ilmoittanut lainmukaista syytä poistamiselle tai että asiasta olisi tehty päätös. Perustelematon oli myös jälkikäteen annettu selitys, jonka mukaan henkilö olisi poistettu tämän itselleen aiheuttaman vaaran vuoksi. (EOA 2028/1999)

Syytekirjelmät. Syyttäjän olisi pitänyt viipymättä luovuttaa toimittajalle tämän pyytämät jäljennökset syytekirjelmästä. Oikeudenkäynnin julkisuusperiaate toteutuu osaltaan siten, että tiedotusvälineissä selostetaan oikeudenkäyntejä ja eri asianosaisten, mukaan lukien syyttäjän, niissä esittämiä vaatimuksia. (O KA 831/1/94 /30.11.1994)

Syyteharkinnan liian aikainen julkistaminen. Syyllisyyskysymyksen ennenaikainen käsittely julkisuudessa on omiaan kyseenalaistamaan poliisin tekemiä johtopäätöksiä ja kaupunginviskaalin riippumattomuutta syyttäjänä. Kaupunginviskaali oli sanomalehdessä ja tv-uutisissa arvioinut syyllisyyskysymyksiä asiassa, jossa ei ollut suoritettu syyteharkintaa. Kyseiset tiedot tulevat julkisiksi vasta kun asia on ollut esillä oikeudessa tai jätetty sikseen. (OKA 3/62/95 /30.5.1995)

Haastehakemus. Tapauksessa oli valitettu tuomarin päätöksestä pitää haasteasiakirjat salassa asian pääkäsittelyyn asti. Julkisuuslain mukainen oikeudenkäyntiasiakirjojen salaus päättyy valmisteleivassa istunnossa. Laki ei myöskään salausajan puolesta erottele haaste- tai muita oikeudenkäynnin asiakirjoja. Salauksen päätyttyä on pohdittava asiakirjan julkistamista tai salaamista jollakin muulla perusteella. Jos oikeus ei päättää tätä kysymystä valmisteluistunnossa, tuomioistuin ei voi tähän vedoten kieltäytyä luovuttamasta asiakirjaa. Sen sijaan asiakirjan luovuttamisesta voi kieltäytyä jonkin muun lainkohdan perusteella. (EOA 1497/2005)

Aineiston salaaminen. Oikeudenkäymiskaaren ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain velvoitteet tuomion perustelemisesta eivät koske päätöksiä, joiden perustelemisesta on mainituissa laeissa omat sääöksensä. Päätökset on kuitenkin perusteltava kun päätöksellä ratkaistava kysymys on oikeudellisesti tulkinnanvarainen. Esimerkiksi eduskunnan lakivaliokunta on linjannut, ettei tieto rikosasiassa tuomitun nimestä voi olla salainen. Tapauksessa tuomioistuimien olisi voinut määrätä oikeudenkäyntiaineiston salaiseksi ilman asianosaisen vaatimustakin. Samaten oikeudenkäynnin julkisuudesta annetun lain mukaan, oikeudenkäyntiasiakirjojen salaaminen joiltakin osin voi olla tarpeellista myös silloin kun asian käsittely on ollut julkinen. (EOA 2032/2000)

Erillinen salassapitopäätös. Ylemmän oikeusasteen on tehtävä saamastaan aineistosta erillinen salassapitopäätös sille osoitettujen asiakirjojen perusteella. Hovioikeus oli menetellyt puutteellisesti, kun se ei ollut tehnyt salassapitopäätöstä sille esitetyn materiaalin perusteella, vaan toiminut puutteellisesti tukeutuessaan jo kärjäoikeudessa esitettyihin salassapidon perusteisiin. (EOA 489/2004)

Vahingonkorvaus. Vahingonkorvaukset ovat julkista tietoa. Tuomari oli menetellyt väärin sisällyttäessään asianosaisille maksettavaksi määrätyn vahingonkorvauksen tuomiolauselman salattavaan perusteluosaan. (EOA 1493/2000)

Esittelymuistio. Tietoa ei tarvitse luovuttaa, jos pyyntö kohdistuu oikeuden esittelymuistion oikeuden pohdintaa ja harkintavaltaa koskevaan osaan. Oikeus oli luovuttanut jäljennöksen asian käsittelylomakkeesta siltä osin, kuin se ei sisältänyt tuomioistuimen neuvottelusalaisuuden piiriin kuuluvaa arviointia ja pohdintaa. Pyytjä oli kuitenkin epäillyt oikeuden salailevan päätöksensä perusteettomuutta ja siksi valittanut päätöksestä. Korkein hallinto-oikeus hylkäsi valituksen, koska katsoi hallinto-oikeuden luovuttaneen muun paitsi oikeussalaisuuden piiriin kuuluvan tiedon. (KHO 3613/1/08) Toisessa tapauksessa oikeuden esittelymuistiot olisi tarvittu todistusaineistoksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa vireillä olleen asian käsittelyä varten. Yleisesti ottaen oikeuden esittelymuistiot ei luovuteta, koska sen tiedot kuuluvat oikeudenkäyntikaaren salassapidon piiriin. Vastaavanlaisia tapauksia on käsitelty lukuisissa ratkaisuisissa. (KHO 1085/1/07)

Tapaturma-asiaa koskeva esittelymuistio. Tapaturma-asioiden käsittelylautakunnan neuvottelut ovat oikeudenkäyntikaaren nojalla salassa pidettäviä, eikä asiakirjojen käyttö vakuutus oikeudenkäynnissä ollut riittävä syy aineiston luovuttamiselle. Pyytjä oli halunnut kaikki tapaturma-asioiden muutoksenhakulautakunnan häntä itseään koskevaan päätökseen liittyvät käsittely- ja esittelymuistiot sekä asiantuntijalääkäreiden sisäiset muistiot nimitietoineen. Lautakunta oli toimittanut kopion päätöstä koskevasta käsittelymuistiosta siltä osin, kun se oli asianosaisjulkinen. Tietoa pyytänyt oli valittanut asiasta, koska katsoi tarvitsevänsä asiakirjoja vakuutus oikeudenkäyntiä varten. Tapaturma-asioiden muutoslautakunnan mukaan valituksen tekeminen vakuutus oikeuteen ei edellytä salassa pidettäviä asiakirjoja. (KHO 3314/1/07)

Valituslautakunnan esittelymuistio. Osuuskunta oli vaatinut elinkeinojen valituslautakuntaa toimittamaan esittelijän esitykset tietyistä kyseistä osuuskuntaa koskevista päätöksistä. Vaatimusta oli perusteltu sillä, että asiakirjojen sisältö oli saattanut vaikuttaa osuuskunnan asioiden käsittelyyn. Tietopyyntö hylättiin, koska asia sisältyi oikeudenkäyntikaaren mahdollistamaan neuvottelusalaisuuteen. (Rovaniemen HAO 00447/04/5300)

Esittelymuistion tutkimuskäyttö. Tutkijalla ei ollut oikeutta saada tietoja korkeimman oikeuden salassa pidettävistä asiakirjoista eikä esittelijän muistioista siltä osin kuin ne sisälsivät oikeudenkäyntikaaren 1 luvun 7 §:n nojalla salassa pidettäviä tietoja. (KKO 2001/266)